

УВОД Кривично процесна област је током историје у свим друштвеним системима претстављала правну област, која се под утицајем актуелних друштвених прилика трансформисала тежећи ставрању задовољавајућег правног оквира за објективно утврђивање одговорности за почињена кривична дјела уз максималну заштиту људских права у кривичном поступку. Кривично процесна регулатива се увијек налазила под јаким утицајем ширих друштвених прилика, што је у одређеним периодима условљавало да се под утицајем политичких идеологија, ова правна област нађе у стагнацији, као и да се у одређеним периодима које је карактерисао убрзан развој друштва ова област убрзано развија.

Након доношења Устава Републике Српске, 28. фебруара 1992. године, извршене су бројне промјене у области законске регулативе, које се односе на кривични поступак. Измјењен је и сам Закон о кривичном поступку бивше СФРЈ (1993, 1994, 1997 и 2001 године) који се у Републици Српској, примјењивао до 01. Јула 2003. године, када је ступио на снагу нови Закон о кривичном поступку. Закон је нов не само по свом називу и систематици, већ и по многобројним новим процесним установама и рјешењима и модификацијама до сада постојећих. Он је прилагођен потребама и захтјевима новог времена и због тога је прекинуо неке од важних веза са до сада важећим законом, у првом реду тако што се ослободио идеолошког насљеђа и што је своје одредбе о правима појединих учесника кривичног поступка, нарочито осумњиченог, односно оптуженог и његовог браниоца и оштећеног, усагласио са међународним правним стандардима, који су у овој правној области утврђени најважнијим међународним правним актима, посебно Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода.

Основни циљ који се доношењем новог Закона желио постићи је усаглашавање кривично процесног законодавства Републике Српске са Уставом Републике Српске, Уставом БиХ и са међународним правним нормама које се односе на ту област. Закон је међутим, задржао све што је било здравао и корисно у досадашњем БиХ кривично - процесном законодавству, судској пракси и правној традицији.

Зато је учињен примјетан покушај да се кривични поступци за поједина кривична дјела знатно упросте и да се процесна активност учесника поступка и рад државних органа на тај начин олакшају, а сам поступак учини бржим и ефикаснијим, без штете за квалитет судских пресуда и права процесних странака.

Рад на припреми новог кривичног процесног законодавства у Босни и Херцеговини започео је још 2000. године, али се у континуитету, смишљено и организовано на његовој изради радило од почетка 2002. године. Најприје је у оквиру Уреда Високог представника у Сарајеву именована одговарајућа Комисија, са задатком да припреми Закон о кривичном поступку БиХ. Иако је рад на изради овог закона обављен у изузетно кратком времену, може се рећи да је финални резултат дјело свих ангажованих и да се на њему радило заиста врло интензивно и предано.

Основне карактеристике нових установа и рјешења у Закону су: боља заштита права осумњиченог односно оптуженог; приближавање акузаторском типу поступка; тенденција ка успостављању равноправности странака и усавршење постојећих и креирање нових инструмената за ефикаснији поступак. Да би се то постигло коришћена је и нова терминологија (нпр. радње доказивања умјесто истражне радње); елиминисане су неке до сада постојеће законске могућности (нпр. да истрагу води истражни судија, забрана суђења у одсуству,

нема више судија поротника); модификована су одређена законска рјешења која су у основном облику до сада постојала (нпр. проширење надлежности судије појединца) ; уведени су потпуно нови кривично процесни институти који до сада нису постојали у нашем законодавству (нпр. посебне истражне радње, судија за претходни поступак, судија за претходно саслушање, поступак за издавање казненог налога, кажњавање правних лица).

Измјењена је и учињена тачнијом дефиниција кривичног поступка тако што је, умјесто претенциозне и у суштини нетачне формулације да Закон утврђује правила «којима се осигурава да нико невин не буде осуђен, а да се кривцу изрекне кривична санкција», унијета реченица да Закон само «утврђује правила по којима су дужни поступати суд и други учесници.. у кривичном поступку предвиђени овим Законом, када поступају у кривичним стварима» (члан 1. ЗКП).

У основна начела сврстана су између осталог права лица лишених слободе прописана у члану 5. став 2. и 3. Европске конвенције, забрана поновног суђења на штету оптуженог прописана у члану 14. став 7. Међународног пакта о грађанским и политичким правима и у члану 4. Протокола број 7. Европске конвенције и забрана и кажњивост сваког изнуђивања признања или какве друге изјаве не само од лица лишеног слободе, него и осумњиченог, оптуженог или било којег другог лица, прописана у члану 11. Конвенције против мучења и других сурових, нехуманих или понижавајућих поступака или кажњавања (члан 4. 5. и 10. ЗКП).

Ипак најзначајније промјене у кривично процесном законодавству Републике Српске, које је условио нови Закон о кривичном поступку су настале у погледу модела истражног поступка, тако да спровођење истраге наређује тужилац, под условом да постоје основи сумње да је извршено кривично дјело. Значајне измјене су наступиле и са аспекта овлаштења и надлежности тужиоца, који се ставља у центар истражног поступка, гдје се прецизно регулише низ нових надлежности тужиоца чија улога у истражном па и читавом кривичном поступку постаје значајно динамичнија уз директније ангажовање тужиоца, који је уједно и лице задужено за усмјеравање комплетног истражног поступка и надзор над радом овлашћених службених лица која у складу са новим Законом о кривичном поступку имају прецизно регулисане надлежности. Имајући у виду свеобухватност законских рјешења, која је донијео нови Закон о кривичном поступку, његово ступање на правну снагу је условило и значајну реконструкцију организационих претпосатки судског и тужилачког апарата као и успостављање нових модела међусобне координације поступања органа унутрашњих послова, тужилаштва и судова. Имајући у виду законске измјене, које терет вођења истражног поступка пребацују на тужиоца, од чије активности примарно зависи успјех разјашњавања кривичног дјела, у овом раду ће посебна пажња бити посвећена карактеристикама тужилачке истраге у свјетлу разјашњавања кривичних дјела и откривања извршилаца истих са посебним освртом на кретања показатеља стања криминалитета и активности полиције и тужилаштва на сузбијању криминалитета у периоду 2000. - 2006. година.

Емпиријска истраживања приказана у склопу овог рада ће бити посебно усмјерена ка

упоредној анализи периода 2000-2003. година, када је важио стари Закон о кривичном поступку и периода 2003.-2006. година односно периода важећег Закона о кривичном поступку како би се на квалитетан начин сагледао утицај законских промјена на стање криминалитета и успјешност расјетљавања кривичних дјела и откривања њихових извршилаца.

1. ТЕОРИЈСКИ ДИО 1.1 ПРИЈАВА О КРИВИЧНОМ ДЈЕЛУ, УЧИНИОЦУ 1.1.1

Појам и врсте пријава

У складу са одредбама ЗКП сваки грађанин има право пријавити извршење кривичног дјела. У суштини ради се о потреби или омогућавању сваком грађанину, становнику да учествује у пријављивању кривичних дјела и учиниоца. У томе смислу сасвим је јасно да би било неприхватљиво да се грађанину онемогући та активност. Чак се сматра да је грађанин обавезан пријавити кривично дело и учиниоца у случајевима када непријављивање кривичног дјела представља кривично дјело. У ранијим временима систем Друштвене самозаштите је дефинисао право и дужност грађана, а данашња концепција рада полиције у заједници (сошшишЈу роНстд)⁷ ставља грађанима могућност па и моралну обавезу да на тај начин штите себе и друге, и истовремено сарађују са полицијом и тужилашвом ⁸

У ранијим временима традиционални облик пријаве се звао кривичном пријавом, што је најновијим измјенама Закона о кривичном поступку изостављено.⁹ Због чега се то догодило нема јасног образложења законодавца. Међутим, из низа коментара, објашњења укупне процедуре пријављивања, те нове концепције рада на откривању и разјашњавању кривичних дјела, могу се добити одговори. Наиме, сматра се да је довољно да се истакне назив пријаве као иницијал о постојању кривичног дјела или учиниоца. Израз кривична губи се из употребе јер се на крају сматра да је непотребан јер полиција и тужилац на основу пријаве о кривичном

дјелу, учиноцу, проводе истражне радње, након чега се припрема извјешатај о

предузетим радњама, а не кривична пријава по познатом учиниоцу. У самом Закону о кривичном поступку не постоји дефиниција пријаве, нити се утврђује њена форма.

Међутим Закон о кривичном поступку наводи да се пријава може поднијети тужиоцу писмено и усмено. По поднесеној усменој пријави саставља се записник, а ако се пријава саопштава телефоном сачињава се службена забиљешка.

Врсте пријава: Полазећи од низа иницијалних основа, извора и врста пријавилаца, те

самог садржаја, карактера пријаве исте се могу систематизовати и дјелити на више начина и у више група: Према подносиоцу:

- од стране грађана,
- од стране државних органа
- од стране приватних предузећа
- од стране политичких организација

Пријаву о кривичном дјелу и учиниоцу може фактички поднијети свако физико или правно лице, без икаквих ограничења. У том смислу се сматра сасвим целисходним слобода, и неограничена могућност, али и одговорност у пријављивању кривичних дела и учинилаца .

П

рема начину подношења

- усмена,
- писмена,
- телефонска, телеграфска, телепринтерска, е-тап пријава, на други начин комуникација, техничка регистрација, рачунарска дискета, цд

Пријаве се у савременим условима комуникација могу упутити свим могућим средствима комуницирања људи, органа, институција. С обзиром да је пријава само иницијатива за даљу активност надлежног органа у смислу процјене постојања основа сумње и евентуалне истраге, мање је битно на који начин је достављена пријава. Према легалности извора

- анонимна,
- јавна
- псеудонимна

Легалност извора се мери са могућности утврђивања извора, пријавиоца у случају потребе. У том смислу јавне пријаве имају пун легитимитет и легалност, с тим да се мора схватити и околност анонимних (непознатих) пријавилаца. Сваку пријаву треба у основи прихватити, али свакако да се даљи поступак мора заснивати на одређеним додатним провјерама садржаја, па и извора. Анонимне Међутим поставља се питање дали су сви пријавиоци довољно стручни и квалификовани да препознају садржај кривичног дела. Управо се губљењем назива кривична на извештај начин амортизује и тај тенденциозни амбијент. Исто тако, битно је указати на постојање санкције у случају лажног пријављивања кривичног дела и учиниоца, стим да се мора разликовати злонамерно и лажно пријављивање од пријављивањ из незнања, исл. пријаве могу бити тачне, као и нетачне. Веома су различити разлози анонимног пријављивања кривичних дјела и учинилаца, али су у савременим условима и разумљиви.

Према садржини, истинитости

- истинита,
- дјелимично истинита
- неистинита - лажна

Тачност пријаве је веома различита, што зависи од извора, пријавиоца, намјера, и конкретних знања и околности. Свакако да су најдрагоцјеније истините пријаве, али се несмеју одбацити и дјелимично тачне пријаве, јер свако сазнање некада може имати будућу продуктивност. Према односу пријавиоца према кривичног делу, учиниоцу

- оштећени,
- свједок
- самопријавилац

У зависноти од односа пријавиоца према кривичном делу или учиниоцу најчешћи пријавиоци су сами оштећени, жртве кривичног дела. Свједок је такође драгоцјен извор пријаве, док су рјеђи случајеви самопријављивања. Различити су мотиви самопријављивања, који могу бити истинити и лажни. Полицијске пријаве могу бити резултат

- самоиницијативне криминалистичко - оперативне дјелатности
- пријава свих других врста пријавилаца

Посебан значај и карактер у цјелокупном сазнавању, пријављивању кривичних дела и учинилаца имају тзв. полицијске пријаве. Полиција као најспособљенији државни орган за откривање кривичних дјела и учинилаца је у најчешћим ситуацијама да сазнаје за кривична дјела и учиниоца. Управо, се због тога сматра да су полицијске пријаве и најквалитетније, а посебно оне које произилазе из непосредног оперативног рада полиције¹⁵ због тога је неопходно да полиција стално усавршава и проналази нове и савремене методе благовременог сазнавања за кривична дела и учиниоца, без обзира на настојање афирмације других облика и извора сазнања и пријављивања.